

СЪДЪРЖАНИЕ

Географско положение	2
Геоложки строеж и палеогеографско развитие	3
Полезни изкопаеми	3
Съвременен релеф	4
Обща характеристика	4
Морфохидрографска подялба	6
Климат	7
Води	8
Почвена покривка, растителност и животински свят	10

РОДОПИ

Географско положение

фигура 1

Родопите заемат най-южните предели на нашата страна. На север граничат с Горнотракийската низина, а на изток и юг – с Долнотракийската низина и крайбрежните полета по Егейско море. Югозападната граница на Родопите се определя от долината на река Места. На северозапад границата с Рила преминава по течението на река Яденица, пресича седловината Юндола (1375 м), Аврамова седловина (1295м) и долината на река Дрещенец – ляв приток на река Черна Места. В тези граници по-голямата част от Родопите (около 14 700 км²) се намира на българската територия. Дължината им от запад на изток е около 240км, а ширината – 100 км. Планината е част от Рило-Родопския масив. Представлява сложна система от ридове, котловини и дълбоко всечени речни долини.

Геоложки строеж и палеогеографско развитие

Родопите се характеризират с блоково-разломна структура.

Западните Родопи са изградени от допалеозойски и палеозойски метаморфни скали. Най-често срещани са гнайсите, слюдените шисти и мраморите. При херцинското нагъване (през палеозойската ера) се образуват три полегнали на юг-югоизток антиклинали – Севернородопска, Среднородопска и Западнородопска. Техните ядки са изградени от южнобългарски гранити, покрити от метаморфна мантия. През терциера в пониженията (Смолянско, Хвойненско и др.) се образуват езера, в които се отлагат седименти – пясъчници, конгломерати. Проявява се вулканска дейност, в резултат на която се образуват обширни лавови покривки от риолит (Смолянско, около Брацигово и др.)

В геоложко отношение Източните Родопи са изградени от Източнородопската синклинала на север и Източнородопската антиклинала на юг. На север преобладават допалеозойските и палеозойските метаморфни скали. Тук се разкриват различни по възраст и устойчивост скали. Най-стари са метаморфните, а по-млади – седиментните. Има и вулкански скали – риолити, трахити и андезити.

Полезни изкопаеми

Родопите са богати на рудни и нерудни полезни изкопаеми. Най-голямо стопанско значение имат оловно-цинковите и полиметалните руди (Мадан, Рудозем, Лъки, Маджарово и Златоград). Оловно-цинковите находища имат жилин произход, като някои рудоносни жили имат дължина до няколко километра. Освен олово и цинк рудите съдържат мед, пирит, злато, сребро и други ценни съставки. Полиметалните руди са образувани от горещи минерализирани разтвори, които преди 20-30 милиона години се издигат по пукнатините на скалите. Хромова руда има в Крумовградско и

Асеновградско, а уранова руда . в Смолянско. Волфрам се добива във Велинградско. Стопанско значение имат находищата на флуорит (при Михалково) и мрамор (Велинградско). От нерудните полезни изкопаеми в Източните Родопи най-голямо значение имат азбестът, трасът, перлитът, зеолитите.

Съвременен релеф

фигура 2

Обща характеристика

Характерни особености на релефа в Родопите са денудационните заравнености, които са разчленени от дълбоки речни долини. В Западните Родопи се формират 4 различни по възраст и обхват денудационни заравнености и от 5 до 7 речни тераси, докато в Източните Родопи се наблюдават 3 денудационни заравнености и 6 речни тераси, които предават стъпаловиден изглед на планинските и долините склонове. Най-старото ниво – старомеоценското, се простира само в Западните Родопи – на

височина около 2000 м. Над него се издигат най-високите върхове на планината – Голям Перелик (2191 м), Сюткя (2186 м), Персенк (2091 м) и др. На височина около 1300-1600 м в Западните Родопи и по билните части на Гюмюрджински Снежник и Мъгленик в Източните Родопи се намира младомиоценското денудационно ниво. Следващото денудационно ниво – староплиоценското, се наблюдава в Западните Родопи на височина около 1000-1200 м. В Източните Родопи то се проявява като склонова заравненост в Мъгленик и Гюмюрджински Снежник (на височина около 800 м) и като билна заравненост (на височина около 500 м) в Чуката и Гората. Следите на най-младото денудационно ниво – с младомиоценска възраст, се разкриват на височина около 450-550 м, а в северните части на Източните Родопи – на височина около 350-450 м.

В районите, изградени от мрамори, се развиват карстови процеси със съответните форми – въртопи, ували пещери (Снежанка, Ягодинската пещера и др.), скални мостове (Еркюприя – Чудните мостове). В мраморите на Триградския район се намира най-дългото и може би най-красивото ждрело в България – Триградското. Почти отвесните му скали на места се извисяват на 200-300 м. Тук е и най-дълбоката пропаст на пещера у нас – Дяволското гърло.

Във вулканските терени на Източните Родопи екзогенните релефообразуващи процеси са създали красиви скални феномени – каменни кули, скални гъби и пирамиди. Северно от Смолян в лавови скали са образувани отвесни склонове, наподобяващи стените на стари крепости (Голямата стена, Турлата, Невястата и др.). В местата, където се пресичат разломи, са разположени едни от най-опасните земетръсни огнища в страната (Чепинската котловина). При изхода на реките от северния родопски склон има големи наносни конуси, образуващи почти

непрекъснат подножен шлейф. Характерни са и проломите на река Арда – Студен кладенец, Камилодолски и др. По стръмните склонове и особено северния родопски склон се наблюдават огромни срутища и свлачища.

Морфохидрографска подялба

На основата на природни различия Родопите се разделят на Западни и Източни. Границата между тях преминава по долините на реките Каяклиика, Боровица, Арда и десния и приток – река Маданска.

Релефът на Западните Родопи представлява съчетание от високи заравнени била и дълбоко всечени речни долини. Средната надморска височина на тази част е 1150м. От долината на река Въча Западните Родопи се разделят на две части: Баташко-Дъбрашка и Переликско-Преспанска. Баташко-Дъбрашката част е разположена на запад от долината на река Въча. В нея се издигат няколко високи рида: Баташки, Дъбраш, Алабак и Къркария. От тях най-висок е Баташкият дял (връх Сюктя – 2186 м). Между ридовете се простират малки вътрешнопланински котловини: Чепинска, Баташка, Девинска и Доспатска. Переликско-Преспанската част е разположена на юг от долината на река Въча. Главните ридове в нея са Переликски, Преспански и Чернатица. В Переликския рид се издига най-високият връх в Родопите – Голям Перелик (2191м). От този родопски дял водят началото си многобройни притоци на реките Въча, Чепеларска и Арда. В тази част на Западните Родопи се намират Смолянската и Хвойненската котловина.

Източните Родопи имат хълмист и нископланински релеф. Средната им надморска височина е едва 320м. От север на юг надморската им височина се повишава. Източните Родопи се разделят на три части – Ардинска, Върбишко-Крумовишка и Гюмюрджинско-Мъгленишка.

Климат

Важно значение за формирането на климата в Родопите имат различията в надморската височина и разположението на планината по отношение на умереноконтиненталното и средиземноморското климатично влияние. В по-високите части на Западните Родопи климатът е планински – средната януарска температура е около минус 3° до минус 6°C, а средната годишна – между 5° и 10°C. За по-ниските части е характерен преходен климат, а в най-южните – континентално-средиземноморски. Средната юлска температура се понижава закономерно от 22° – 23°C в подножията, до 12°C в билните части.

Значително по-свободното нахлуване на средиземноморски въздушни маси в Източните Родопи, поради ниския и хълмист характер на релефа, определя преходния (на север от река Арда) и континентално-средиземноморския (на юг от река Арда) характер на климата. Средните януарски температури са над 0°C, а в ниските части достигат до 2°C. Юлските температури в ниските части са между 21,5° и 23°C, а в по-високите – намаляват с 1°-2°C. Годишните температурни амплитуди в Източните Родопи са по-големи (до 23°C), отколкото в Западните Родопи (18°-20°C).

Годишните валежи в Западните Родопи варират от 750 до 1100мм, докато в Източните Родопи те са в границите от 800 до 1200мм. В по-голямата част от Западните Родопи максимумът на валежите е през пролетта. Само в южните и югозападни части, под влияние на средиземноморските циклони, най-големи валежни суми се наблюдават през зимата. В ниските и котловинни части преобладават течните валежи (80-90% от годишната валежна сума). С увеличаване на височината и понижаване на зимните температури течните валежи намаляват, а се

увеличават твърдите валежи. Във високопланинската част на около 2000м валежите от сняг достигат 60% от годишната валежна сума. Снежната покривка се задържа от 3 до 6 месеца.

В Източните Родопи валежите са предимно от дъжд, а снежната покривка в нископланинския пояс се задържа за около 20 дни средногодишно. Валежите са неравномерно разпределени. Под влияние на релефа, при 400м н. в. (станция Чакаларово), валежите достигат 1200мм. На ветровития режим оказват влияние както атмосферната циркулация, така и орографията. Преобладаващите ветрове са с посока север – северозапад. Меридионалните долини на реките Върбица и Крумовица насочват значителна част от ветровете в посока от юг на север. При проява на ветрове с такава посока от северните склонове на ридовете Гюмюрджински Снежник и Мъгленик, при подходящи синоптични условия се получава фьон.

Води

Преобладаващият среднопланински и високопланински релеф, заедно с обилните валежи и голямата залесеност, определят значителната водоносност и режима на водите. Средногодишната водоносност в Западните Родопи е от 4 л/с/км² в подножието и котловинните полета до 28 л/с/км² в най-високите билни части. Най-големи водни количества в Западните Родопи протичат през пролетния сезон. С най малки величини в сезонното разпределение на оттока е лятно-есенният период (от 8 до 25% от годишния отток). Подхранването на реките по време на маловодието става главно с подземни води, а валежите имат малък хидроложки ефект.

фигура 3

Преходните и континентално-средиземноморски климатични условия и голямата обезлесеност на склоновете в Източните Родопи оказват значително влияние върху водоносността и режима на реките. Под влияние на обилните валежи и относително малкото изпарение през периода на пълноводие, водоносността в източните Родопи е значителна (5-20 л/с/км²). Силната обезлесеност и голямото засушаване през лятото и началото на есента довеждат до изчерпване на запасите от подземни води и формиране на маловодие. Голяма част от малките и някои от средните по големина реки пресъхват и се превръщат в суходолия. Най-големи водни количества (45% от годишния отток) протичат в реките през зимния период. Летният отток е съвсем малък и едва достига 10%. Най-значителна река в Източните Родопи е Арда.

В окарстените мрамори на Родопите има значителни количества карстови подземни води. Някои от карстовите извори са с голям дебит – Клептуза при Велинград, изворите при село Три водици, четиридесетте карстови извора, източно от Асеновград и др. По разломите бликат топли минерални извори.

фигура 4

Естествени езера в родопите почти няма. Само недалеч от Смолян се намират няколко малки езера, образувани в свлачищен релеф. Най-голямото от тях – Милушевски дол, е дълго 150 м и е дълбоко 3м.

Почвена покривка, растителност и животински свят

Почвената и растителната покривка в Родопите са разнообразни. Особено големи са различията между Западните и Източните Родопи. В ниския пояс на Западните Родопи (до 1000 м н.в.) има канелени горски почви и широколистни гори, в които преобладава дъбът. Останалаг по-голяма част от Западните Родопи е заета с кафяви и тъмноцветни горски почви. Те са покрити с букови и иглолистни гори. В иглолистните гори преобладават смърчът и белият бор, на които се падат над 80 % от иглолистните гори в страната. По високите части на Западните Родопи са разпространени планинско-ливадни почви, покрити с високопланински пасища.

В Източните Родопи преобладават канелени горски почви. Те са образувани при по-сух климат. Върху тях има нискостеблена горска и храстова растителност (кафяв габър, космат дъб, драка и др.). В обезлесените терени почвите са ерозирани.

Родопите са богати на реликтни, ендемични и редки растения. В Западните Родопи са запазени находища на силивряк – терциерен реликт и

балкански ендемит. Други терциерни реликти, срещани тук, са храстовидния очибелец, бялата мура, орхидеята. Ендемитите за Западните Родопи са родопската ръж, родопския магарешки бодил, а за Източните Родопи – юрушкият лопен и вечнозеленият тракийски дъб. Общ ендемит за Източните и Западните Родопи е родопският крем.

Обширната територия, голямата заселеност и разнообразието на релефа и климатичните условия създават предпоставки за голямото видово богатство на животните в Западните Родопи. По най-високите места се срещат алпийските видове трипръст кълвач и белогуш дрозд. В останалата част на високопланинския пояс преобладават европейските видове. От горските бозайници се срещат сърна, благороден елен, дива свиня, дива котка и мишка. За иглолистните гори са характерни мечката, горската полевка и глухарът, а по скалистите места – дивата коза и снежната полевка. Представители на земноводните тук са дъждовникът и горската жаба, а на птиците – балкански кеклик, сойка, кълвач, дрозд и др.

В Източните Родопи преобладават средиземноморските видове. По характерни представители са елен лопатар, мишевиден сънливец, кеклик, червенокръста лястовица, змиок гущер и вдлъбнато челен смок. От насекомите се срещат скакалецът, голямата сага, виолетовият бръмбар бегач. По скалните скланаве на река Арда гнездят редки хищни птици – белоглав лешояд, египетски лешояд артал, орли и др. в някои части на Източните Родопи се срещат и европейски видове – дива свиня, таралеж, къртица, катерица и обикновена полевка.

Природно-рекреационният потенциал на Родопите е много голям. На базата на минералните води се развива балнолечението. Красивите природни феномени привличат наши и чуждестрани туристи. Тук са

разположени няколко значителни туристически центрове – Чепеларе, Пампорово, Велинград.

За запазване на естествената природа в Родопите са обявени 18 резервата, по-големи от които са биосферните “Мантарица”, “Дупката”, “Купена”, и “Червената стена”.

Използвани материали от вестник “Гимназист”, “География на България”